

*Шевченко С. І.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

*Харицька С. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики
Національного авіаційного університету*

СТРАТЕГІЇ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО АНГЛОМОВНОГО ЧИТАННЯ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті доводиться ефективність застосування розробленого комплексу вправ для читання професійно орієнтованих текстів філологічного спрямування з використанням стратегій. За результатами пробного навчання виявлено значне зростання показників умінь читання у групі студентів, що підтверджує ефективність використання розробленого комплексу вправ та оптимальної взаємодії між формуванням компетентності в читанні та використанням стратегій читання професійно орієнтованих англійських текстів.

Ключові слова: стратегії читання, професійно орієнтоване читання, іноземне читання, професійно орієнтований текст.

Постановка проблеми. На цьому етапі розвитку державної політики в галузі освіти велика роль приділяється особистісній активності, самостійності та професійній орієнтації студентів, адже підвищуються вимоги до професіоналізму майбутніх фахівців. Зростає запит насамперед на студентів, які самостійно вміють визначати траєкторію самореалізації у навчальній програмі закладів вищої освіти. Університети намагаються створювати належні умови для цього, а саме: збільшується обсяг індивідуальної роботи, використовуються сучасні методики та технології навчання, відбувається індивідуалізація процесу навчання, створюється сприятливе освітнє середовище для саморозвитку та самовираження студента [7].

Тож природною є актуалізація досліджень стратегій навчання як «будь-якого набору дій, кроків, планів, рутин, застосовуваних студентом для отримання, зберігання, доступу і використання інформації» [5, с. 121]. Саме поняття стратегії є одним із ключових понять Загальноєвропейських Рекомендацій у прийнятому діяльнісно орієнтованому підході до вивчення мови, оскільки саме вона пов'язує завдання, які користувачеві мови слід виконати у специфічному контексті й конкретних умовах, з тим, яким чином він усвідомлює чи уявляє певну ситуацію, і тим, які свої компетенції і як він використовує для виконання цього завдання [3, с. 1]. Інакше кажучи, стратегії виконують роль ланцюжка між вміннями та спрямованими на результат діями студента.

Питання професіоналізму майбутніх філологів зумовило підвищення інтересу дослідників до використання різноманітних стратегій у процесі читання професійно орієнтованої літератури, які сприяють кращому розумінню інформації, її аналізу, накопиченню, розширенню обсягу з метою вдосконалення свого професіоналізму відповідною іноземною мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стратегії навчання є актуальними як у вітчизняній (Н.Ф. Бориско, О.М. Ветохов, О.Д. Кузьменко, О.Г. Квасова, С.Ю. Ніколаєва, В.В. Перлова, І.С. Полак, Т.В. Савицька, І.В. Самойлюкевич, Н.Н. Сметаннікова, А.М. Хомицька та інші), так і в зарубіжній методичній літературі (Р. Гарнер, К. Гріффітс, П. Гу, Ш. Деррі, Й. Мареш, Р. Меєр, А. Сімсек, К. Уейнштейн, Дж. Шаксміт та інші). Незважаючи на велику кількість досліджень у сфері навчальних стратегій, немає єдиного повноцінного визначення цього поняття. К. Гріффітс вважає, що всі визначення взаємодоповнюють одне одного, у його працях навчальні стратегії є діями, що їх свідомо обирає учасник навчального процесу для регулювання власного навчального процесу. А на думку Р. Меєра, навчальні стратегії – це комплекс поведінки й думок, який має на меті полегшити навчання [6]. Важливим у всіх визначеннях є те, що всі стратегії характеризуються наявністю мети та узгоджених дій задля досягнення результату [5, с. 120].

Особливе місце в дослідженні навчальних стратегій посідає проблема їх класифікації. А. Сімсек стверджує, що серед різних варіантів класифікації, здійснена К. Уейнштейн і Р. Меєр у 1986 році, є найбільш відомою й загально визнаною. У ній виділено п'ять загальних груп: стратегії підготовки, стратегії елаборації, організаційні стратегії, метакогнітивні стратегії та афективні, або стратегії мотивації [6].

Аналізуючи роботи вищезазначених науковців, можна зробити висновок, що хоча питання стратегій навчання не є новим у методичці, зв'язок між формуванням компетентності в читанні та використанням стратегій професійно орієнтованого читання англійської мови є не досить висвітленим.

Мета статті – визначити стратегії, специфічні для професійно орієнтованого англійського читання студентів-філологів; розробити комплекс вправ для читання професійно орієнтованих текстів із використанням стратегій і перевірити його ефективність під час пробного навчання.

Для досягнення поставленої мети використовувалися такі методи дослідження: аналіз і синтез педагогічної літератури, пробне навчання, опитування, кількісний аналіз, інтерпретація результатів пробного навчання.

Виклад основного матеріалу. Проведене нами в 1 семестрі 2018 р. анкетування студентів 4 курсу філологічного факультету засвідчило, що студенти не мають впливу на вибір текстів для читання, тому іноді зміст не є для них цікавим; на жаль, мало кому відоме поняття стратегій читання; не всі вправи до текстів

задовольняють інтереси студентів; філологи часто перечитують по декілька разів текст, щоб його зрозуміти, що забирає багато часу, майже не роблять записів під час читання, мало читають професійно орієнтовану літературу; із перелічених стратегій професійно орієнтованого англомовного читання учасники анкетування назвали тільки чотири, а саме «згори-вниз/знизу-вгору», «читання в парах» і «стратегію рефлексії», які вони використовували раніше на заняттях, хоча мають фонові знання про існування більшої кількості стратегій, таких як «спрямоване читання», «читання із позначками», «сенкан». Філологи хотіли б збільшити кількість професійно орієнтованих цікавих текстів, навчитись стратегій читання з метою покращення та пришвидшення розуміння змісту професійно орієнтованих текстів. Для задоволення потреб студентів нами було проаналізовано стратегії, характерні для іншомовного читання, та розроблено комплекс вправ для формування стратегій професійно орієнтованого читання студентів філологічних факультетів.

Професійно орієнтований підхід у розробленому комплексі вправ проявляється саме в комплексному поєднанні особистих інтересів студентів із майбутньою професією. Важливо зазначити, що стратегія повинна підпорядковувати собі комплекс вправ для навчання читання. Обираючи стратегію читання, ми повинні звернутися до очікуваних результатів читання професійно орієнтованого англомовного тексту і відповісти на запитання, чи зростає впевненість студента у своїх читацьких можливостях, коли він використовує цю стратегію читання, чи зникає страх перед великою кількістю незнайомих слів у тексті, чи покращує та прискорює ця стратегія навички читання та рівень розуміння тексту.

Доцільними стратегіями для формування вміння професійно орієнтованого англомовного читання студентів філологічних факультетів ми виділили такі: самоадаптації, рефлексії, сканування, прогнозування та верифікації, «згори-вниз», «знизу-вгору» (top-down, bottom-up), візуалізації, «щоденник читача», «читання із помітками» та інші. Розглянемо коротко кожен з них.

В умовах автономного навчання самоадаптація є одним із ключових понять. У навчальній ситуації читання діяльність студента повинна починатися з його готовності до активізації попереднього життєвого та мовленнєвого досвіду. Для цього він повинен адаптуватися до теми, тексту через власне сприйняття дійсності. Важливим є сприйняття теми тексту через власний професійний філологічний досвід. Завдяки тому, що стратегія самоадаптації прямо пов'язана із здатністю студента зрозуміти зміст професійно орієнтованого тексту за допомогою його аналізу через призму власного життєвого, мовного та професійного досвіду, ми вважаємо, що вона є однією із ключових для використання у професійно орієнтованому англомовному читанні студентів філологічних спеціальностей [7].

У випадку стратегії рефлексії рефлексійне мислення, яке є важливим аспектом у професійно орієнтованому навчанні, бере активну участь у роботі зі змістом тексту. Метою цієї стратегії є проведення паралелей між темою тексту та власним досвідом заради повноцінного розуміння тексту. Стратегія рефлексії задіює процеси пам'яті, активізації набутих знань і досвіду, планування та виконання дій, оцінювання досягнутого результату. Під час навчання читання стратегія рефлексії може бути використана в завданнях, де студентам пропонується підбити підсумки виконаної вправи та проаналізувати, чи досягли вони очікуваних результатів.

Щодо стратегії сканування, то вона допомагає студентам краще зрозуміти тему професійно орієнтованого тексту за допомогою особливих графічних і текстових показників, щоб декодувати найважливішу інформацію, потрібну для подальшого розуміння ідеї тексту [8].

Далі розглянемо стратегію прогнозування та верифікації. Студент аналізує взаємопов'язані елементи тексту, які він зрозумів із попереднього змістового елемента, які зміни відбулись у розумінні тексту. Ця стратегія має риси стратегічної когерентності та когнітивних стратегій, адже саме вони беруть участь у залученні життєвого та мовленнєвого досвіду, у плануванні стратегічних процесів задля успішного досягнення поставлених цілей читання. Ба більше, стратегія прогнозування та верифікації характеризується гнучкістю, оскільки на кожному кроці береться до уваги попередній зміст [7].

Необхідно розглянути стратегію візуалізації змісту професійно орієнтованого тексту, адже вона є не менш важливою для студентів, тому що вони, читаючи текст, візуалізують його в зображення, через яке покращують розуміння тексту. Візуалізація може допомогти студентам зосередитись, запам'ятати потрібну інформацію та застосувати цю стратегію навіть у ситуаціях, які потребують творчих і неординарних рішень.

Стратегії «щоденник читача» та «читання із помітками» мають спільні риси, адже записи під час читання професійно орієнтованого тексту допомагають читачам контролювати його розуміння та організувати подану інформацію, структурувати ідеї. Ці стратегії є потужним інструментом для підбиття підсумків інформації та ідей, створення зв'язків і бачення загальної картини тексту. Використовуючи ці стратегії, студенти будуть спроможні визначити важливу інформацію та деталі з тексту [4, с. 60].

Найбільш відомими є стратегії «згори-вниз», «знизу-вгору» (top-down, bottom-up), суть яких полягає у розумінні читачем тексту, дивлячись на індивідуальні значення або граматичні характеристики основних одиниць тексту (наприклад, окремі слова), відштовхуючись від них читач розуміє текст. Стратегія «знизу-вгору» вважається більш ефективною для студентів філологічних спеціальностей. Наприклад, читачі використовують свої знання про жанр, щоб передбачити, що буде в тексті (згори-вниз), а також їх розуміння афіксації, щоб вгадати значення слова (знизу-вгору).

Отже, вищезазначені стратегії є найбільш популярними для навчання професійно орієнтованого читання. Вони стали основою для розроблення комплексу вправ для читання професійно орієнтованих англомовних текстів із використанням стратегій у поєднанні з дотекстовим, текстовим і післятекстовим етапами [2].

Дотекстовий етап має на меті:

- активізувати наявні знання з теми (schemata) з метою передбачення змісту;
- створити мету слухання шляхом виявлення інформативної прогалини (an information gap or an opinion gap);
- зняти мовні і / або смислові труднощі.

На дотекстовому етапі можна запропонувати такі вправи:

- 1) *Інструкція:* Here are the words from the text we are going to read. Work in pairs and try to guess in what context they may be used. *Стратегія:* key-words.
- 2) *Інструкція:* Predict the contents of key-words. Try to visualize them. Describe them to us. *Стратегія:* visualization.
- 3) *Інструкція:* Read the title of the article. What do you expect to read about? Discuss it in pairs. *Стратегія:* top-down approach.

4) *Інструкція*: Make the chain of main facts in which reference words would be connected. *Стратегія*: chains of facts.

5) *Інструкція*: Have you ever read anything connected with this topic? Discuss it in pairs. *Стратегія*: reflection strategy.

6) *Інструкція*: Read the first 2 paragraphs of the text and find the sentence which contains the topical idea. *Стратегія*: down-top approach.

7) *Інструкція*: Try to answer the questions given before reading the text. *Стратегія*: reader's questionnaire.

8) *Інструкція*: Predict the content by key-words. *Стратегія*: down-top approach.

9) *Інструкція*: Look at the pictures and say how they are connected with our text. *Стратегія*: visualization.

10) *Інструкція*: Guess from the context the meaning of the words from the text. *Стратегія*: using context to find meaning.

11) *Інструкція*: Put down the most interesting information from the text. *Стратегія*: making notes/reader's diary.

Текстовий етап має на меті:

– надати читачу максимальну кількість інформації із самого тексту;

– розкрити студенту комунікативні установки читання;

– проконтролювати та продовжити формування мовних навичок і мовленнєвих умінь.

1) *Інструкція*: Order the paragraphs according to the importance of the topic. Work in pairs and remind us of the context. *Стратегія*: reading between the lines (inferences).

2) *Інструкція*: Find and read the description of the event/action/process... *Стратегія*: analyzing the features of a text.

3) *Інструкція*: Replace the words from the text with synonyms, antonyms, and give their definitions. *Стратегія*: finding signal words.

4) *Інструкція*: Summarize the text with the help of the words from the list. *Стратегія*: extending vocabulary.

5) *Інструкція*: Find the answers to the questions / Check if you were right in the previous questionnaire; *Стратегія*: reader's questionnaire.

6) *Інструкція*: Choose the corresponding heading to each paragraph. *Стратегія*: sorting ideas using a concept map.

7) *Інструкція*: Find the corresponding sentence, missed in the text. *Стратегія*: making notes.

8) *Інструкція*: Find true / false statements. *Стратегія*: making notes.

Післятекстовий етап має на меті:

– перевірити розуміння прочитаного;

– проаналізувати, чи зможуть студенти застосувати отриману інформацію у професійній діяльності;

– розвивати критичне мислення.

1) *Інструкція*: Discussion. What is your opinion about the problems shown in the text? How may this experience be used in your future profession? Was it topical? Where and when can you use the given information? Is it helpful in your studying? *Стратегія*: drawing conclusions / making judgements.

2) *Інструкція*: Let's create your own project connected with the problem given in the text. *Стратегія*: responding to text (graphiti) / visualizing.

3) *Інструкція*: Write the annotation to the text. *Стратегія*: making judgements.

4) *Інструкція*: Answer the author's questions / Ask your fellow students these questions. *Стратегія*: reader's questionnaire.

5) *Інструкція*: Disprove or confirm the point of view given in the text. *Стратегія*: drawing conclusions.

6) *Інструкція*: Discuss which topical issues are represented in the text. *Стратегія*: making judgements.

7) *Інструкція*: Complete the sentence. *Стратегія*: extending vocabulary.

8) *Інструкція*: Retell the text to your partner. *Стратегія*: making judgements.

9) *Інструкція*: Think of what might have happened if ... Create a new ending of the text. *Стратегія*: visualizing.

10) *Інструкція*: Think over a new headline of the text. *Стратегія*: visualizing.

11) *Інструкція*: Think about the proverbs which convey the idea of the text. *Стратегія*: reading between the lines.

12) *Інструкція*: Make a plan of the text, highlighting its main ideas. *Стратегія*: drawing conclusions.

З метою дослідження ефективності формування вмінь читання професійно орієнтованих англомовних текстів із використанням стратегій у листопаді 2018 року було проведено пробне навчання на 4 курсі філологічного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Перед початком пробного навчання було вирішено низку сформульованих завдань, серед яких – підготовка необхідних матеріалів для проведення пробного навчання; проведення перед- і післяекспериментального зрізів рівня сформованості вмінь читання професійно орієнтованих англомовних текстів; навчання з використанням різних видів стратегій для читання англомовних текстів; інтерпретація отриманих результатів пробного навчання, на основі яких було сформульовано висновки щодо ефективності розробленого комплексу вправ та оптимального способу використання стратегій читання у процесі формування вмінь читання професійно орієнтованих англомовних текстів студентів філологічних спеціальностей.

З метою визначення у студентів вихідного рівня сформованості іншомовної компетентності в читанні професійно орієнтованих текстів, який слугуватиме підґрунтям для проведення подальшого пробного навчання із використанням стратегій читання, було проведено передекспериментальний зріз, який полягав у читанні статті професійного спрямування та виконання завдань на розуміння змісту прочитаного. Результати тесту засвідчили рівень розуміння студентами тексту без використання стратегій англомовного читання. Після виконання вправ на дотекстовому етапі та прочитання тексту студенти мали обрати із стверджень правдиві або неправдиві та виконати тест множинного вибору й аргументувати відповідь, спираючись на розуміння прочитаного тексту та подану в ньому інформацію.

Рівень сформованості компетентності в читанні студентів експериментальної групи вираховувався за допомогою коефіцієнта навченості [1] за формулою: $K=A/N$, де A – кількість правильних відповідей (у нашому випадку середній груповий результат); N – максимально можлива кількість балів.

Дані передекспериментального зрізу показали, що коефіцієнт навченості становив 0,57, що є свідченням низького рівня сформованості вмінь професійного читання.

Під час пробного навчання студенти вчилися працювати із професійно орієнтованими текстами із використанням стратегій англомовного читання. Важливим аспектом пробного навчання було навчити студентів комплексно використовувати вже відомі вправи для роботи із текстом в поєднанні із стратегіями

читання, адже вправи та стратегії не мали виконуватись ізольовано. Задля підвищення рівня розуміння тексту, компетентності в читанні та перевірки ефективності використання стратегій професійно орієнтованого читання вправи та стратегії повинні виконуватись у комплексі. До кожної вправи ми підбирали відповідну стратегію за критерієм мети та очікуваного результату.

Щодо післяекспериментального зрізу, то результати розуміння тексту покращились до показника – 0.85. Отже, за допомогою аналізу результатів експерименту виявлено значне зростання показників умінь читання у групі (приріст 0,28), що підтверджує ефективність використання розробленого комплексу вправ та оптимального способу використання стратегій читання у процесі формування вмінь читання професійно орієнтованих англомовних текстів.

Після закінчення пробного навчання ми організували опитування студентів, щоб дізнатись їх ставлення до роботи із стратегіями. Студенти засвідчили, що раніше не звертали уваги на стратегії читання, тож для них це був гарний досвід роботи з текстом. Вони стверджували, що будуть використовувати стратегії під час читання текстів не лише професійного спрямування. Усі студенти хотіли б продовжувати ознайомлення з новими стратегіями на заняттях з англійської мови, адже цей вид роботи є цікавим, а також він дає змогу краще і ненав'язливо зрозуміти зміст тексту та головну ідею. Студенти брали участь в обговоренні переваг і недоліків використання стратегій читання, при цьому більшість студентів наголосила на доцільності їх використання, вважаючи такий вид роботи корисним.

Щодо недоліків використання стратегій читання, то деякі студенти вважають, що залучення стратегій у роботу з текстом займає багато часу та іноді зосередженість на правильності виконання стратегії може відволікати від основної роботи з текстом.

Висновки. Результати поєднання стратегій читання професійно орієнтованих англомовних текстів на дотекстовому, текстовому та післятекстовому етапах роботи з текстом для студентів філологічних спеціальностей засвідчили позитивний вплив на процес формування компетентності в читанні студентів, які вивчають англійську мову як другу іноземну. Особливо важливим є фактор вдалого підбору стратегії до мети вправи на певному етапі читання тексту. Крім того, більшість студентів-філологів досить добре ставиться до цієї експериментальної роботи, що свідчить про перспективу подальших теоретичних та експериментальних досліджень у частині розроблення методики формування компетентності в читанні студентів із використанням стратегій англомовного читання на вищих рівнях вивчення англійської мови як другої іноземної.

Література:

1. Беспалько В.П. Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний. *Советская педагогика*. 1968. № 4. С. 52–69.
2. Бориско Н.Ф. Формирование профессионально ориентированной коммуникативной компетенции на практических занятиях по иностранному языку, или сколько методики нужно будущему учителю. *Иноземні мови*. 2010. № 2. С. 3.

3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. д-р пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
4. Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г. Е. та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник / за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
5. Панова Л.С., Андрійко І.Ф., Тезікова С.В. та ін. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 327 с.
6. Основы методики преподавания иностранных языков / Под ред. В.В. Бухбиндера, В. Штрауса. Київ : Вища школа, 1986. С. 159–179.
7. Роман С.В. Професійно орієнтована іншомовна комунікативна компетентність майбутніх учителів іноземної мови як предмет формування в курсі практики усного та писемного мовлення. *Іноземні мови*. 2012. № 2. С. 39–45.
8. Сметанникова Н.Н. Стратегіальний підхід к обучению чтению. *Междисциплинарные проблемы чтения и грамотности*. Москва : Шк. 6-ка, 2005. С. 258–349.

Шевченко С. И., Харицкая С. В. Стратегии профессионально ориентированного англоязычного чтения студентов филологических специальностей

Аннотация. В статье доказывается эффективность применения разработанного комплекса упражнений для чтения профессионально ориентированных текстов филологического направления с использованием стратегий. По результатам пробного обучения выявлен значительный рост показателей умений чтения в группе студентов, что подтверждает эффективность использования разработанного комплекса упражнений и оптимального взаимодействия между формированием компетентности в чтении и использованием стратегий чтения профессионально ориентированных англоязычных текстов.

Ключевые слова: стратегии чтения, профессионально ориентированное чтение, иноязычное чтение, профессионально ориентированный текст.

Shevchenko S., Kharytska S. Strategies of professionally oriented reading by students of philological specialties

Summary. The article examines the effectiveness of the application of the developed sub-system of exercises for reading professionally oriented texts in the philological field with the use of strategies. According to the results of the trial instruction it was found that students' reading skills significantly improved, that confirms the effectiveness of the developed sub-system of exercises and the optimal interaction between the competence formation in reading and the usage of strategies of professionally oriented English reading. The results of the survey conducted to identify the attitude of students to work with strategies are also positive. Respondents consider the use of strategies when reading professionally oriented texts to be useful, since they help to understand the text better, motivate to operate the necessary information for professional exchange and improve their own professionalism. The most effective strategies of professionally oriented English reading are: self-adaptation, reflection, scanning, prediction and verification, "top-down", "bottom-up", visualization, "reader's diary", "reading with notes" and others.

Key words: reading strategies, professionally oriented reading, English reading, professionally oriented text.